

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора Рибалки В.В. на дисертаційне дослідження Кельнер Світлани Семенівни на тему «Психологічні особливості формування особистісної цілісності в юнацькому віці», подане на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Слід погодитися з твердженням здобувача про **актуальність** обраної нею теми дисертаційного дослідження. Вона покладається при цьому на такі факти, як криза самоідентичності людини, знецінення життя, девальвація цінності особистості та погіршення здоров'я нації, неузгодженість фізичного, емоційного, інтелектуального та духовного розвитку особистості, втрата ціннісних орієнтацій та вплив деструктивного мислення, що призводить до таких негативних явищ в українському суспільстві, як наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління, суїцид тощо. Можна додати до цього ще й такий аргумент, як дезінтеграція особистості, чому присвячені дві наукові праці здобувача. За цим аргументом стоять прояви неоднозначності поведінки людей, подвійна мораль, акцентуйоване роздвоєння людини у ставленні до певних подій, що наближує різні верстви населення майже до патологічного розщеплення особистості. С.С.Кельнер справедливо стверджує, що в таких умовах особливої актуальності набуває питання організації самоусвідомлення індивіда та його самореалізації як особистості на вищому рівні формування психічних функцій – особистісної цілісності. Адже внутрішні протиріччя, що не вирішуються продуктивно людиною в юнацькому віці, утруднюють формування її особистісної цілісності у дорослому віці.

Слід відмітити, що обрана С.Кельнер проблема, за усієї своєї традиційності, відноситься до найскладніших у психології, що знайшло своє відображення й у процесі формулювання теми дисертації. Ми звернули увагу на ту обставину, що більшість наукових праць здобувача, а саме 16 з 19, присвячені вивченню цілісності особистості, а не особистісної цілісності, що на наш погляд цілком логічно. І лише одна праця автора дисертації має у своїй назві термін «особистісна цілісність». Рада з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні висловила власну позицію, на що мала свої підстави, коли в процесі затвердження теми наполягала, щоб у назві дисертаційного дослідження мова йшла саме про особистісну цілісність, вважаючи, що її точка зору краще відображає особистісну специфіку цілісності у загальнонауковому розумінні. Тому в роботі присутня певна двоїстість, тенденція виходу за межі її вихідних позицій. Це можна розуміти також як вимогу до певної послідовності, поетапності у вивченні спочатку загальних наукових особливостей цілісності особистості, до переходу пізніше до специфічних психологічних особливостей саме особистісної цілісності у юнацькому віці. Проте, це дещо ускладнює проблему (оскільки поряд із особистісною цілісністю існує ще й неособистісна, біологічна, фізична,

всесвітня тощо) – цей момент треба було б спеціально обговорити в тексті дисертації. Фактично ж здобувач поставилася до вказаних розбіжностей між цими поняттями формально і використовувала їх як синонімічні.

Тема дисертації пов'язана з науковими програмами, планами, зокрема з комплексною темою науково-дослідної роботи кафедри практичної психології факультету педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному вивченні психологічної структури особистісної цілісності, рівнів, особливостей та чинників її розвитку в юнацькому віці.

Зазначена мета конкретизується у 4 завданнях дослідження, які відповідають вихідним теоретико-методологічним позиціям автора.

Відповідно до теми, мети та завдань сформульовані **об'єкт, предмет та методи дослідження.**

Розглянемо далі, як намічені С.С.Кельнер завдання вирішуються в ході дисертаційного дослідження на трьох його основних етапах.

Так, у **першому розділі «Теоретичні основи розвитку особистісної цілісності в юнацькому віці»** представлені результати теоретико-методологічного аналізу наукових підходів до вивчення проблеми особистісної цілісності в юнацькому віці, а також з'ясовано стан її розробленості в психологічній науці; висвітлено філософсько-психологічний зміст поняття особистісної цілісності, намічено (а не розкрито, як стверджує здобувач, бо тоді не треба робити наступні кроки) психологічні особливості формування особистісної цілісності в юнацькому віці.

Здійснений здобувачем філософсько-психологічний аналіз поняття «особистісна цілісність» дозволив зробити висновок про те, що цей феномен розкривається в науці з позицій різних філософсько-психологічних шкіл: особистісна цілісність як мікрокосм, частина макрокосму (Аристотель); особистісна цілісність з позиції раціоналізму (Г. Гегель, І. Кант), особистісна цілісність індивіда у працях представників феноменології (М. Гайдеггера), аксіології (З. Карпенко), герменевтики (Н. Чепелева), екзистенціалізму (А. Камю, К. Ясперса); особистісна цілісність як структурна складова індивідуальності (Б. Ананьєв); особистісна цілісність як особливість самоактуалізованої особистості (А. Маслоу); особистісна цілісність як інтегрована єдність (С. Максименко, Т. Яценко).

Нею розглянуті відповідні дослідження в межах соціально-філософської антропології, некласичної психології й філософії з позицій системного, цілісного, синергетичного, аксіологічного та інших підходів, що представлені у роботах В. Баруліна, Л. Дорфмана, В. Петровського. Висвітлення проблеми особистісної цілісності в юнацькому віці ґрунтується на цілісних, системних, структурних, комплексних уявленнях про психіку, що відтворено, зокрема, у працях Б. Ананьєва з проблеми комплексного вивчення психіки; у наукових уявленнях Г. Костюка про психіку як систему систем; у гуманістичному підході

К. Роджерса; у раціогуманістичній концепції Г. Балла; у концептуальних ідеях Е. Помиткіна про психологію духовного розвитку та ін.

Вважаємо за доцільно додати до перерахованих здобувачем також погляди О.М.Леонтьєва на цілісність психіки, що найбільш повно представлені у його «Лекціях по загальній психології» (що прочитані 1974 року, а видані 2001 року), але зберігають своє значення й дотепер. О.М. Леонтьєв дає майже вичерпну на свій час характеристику цілісності психіки, розуміючи її в чотирьох аспектах: як системну організацію психіки; як конфігуративність (гештальтність, конгруентність, ізотропність, що відкриває шлях до оригінального розуміння індивідуальності людини); як злиття, інтегративність психічних процесів, інтегратором яких виступає Я особистості; нарешті він говорить про цілісність життєвих процесів в контексті якої логічно розглядати і цілісність особистості. Хоча С.С.Кельнер не посилається на ці погляди, проте вона фактично досліджує виділені О.М.Леонтьєвим аспекти – особливо перший і третій.

О.М.Леонтьєв спеціально зупиняється на сформульованих представниками гештальтпсихології – М.Вертхеймером, В.Келером, К.Кофкою законах цілісності форми, структурності, прегнантності (конфігурантності), константності, інсайту, ізоморфізму, які стосуються не лише образу сприймання або процесу мислення, але і психіки й особистості в цілому. Цілісність особистості в цьому контексті ізоморфно визначає з нового боку, через закон прегнантності (конфігурації), її індивідуальність.

Про цілісність психіки говорив ще на межі ХІХ-ХХ століть М.М.Ланге, а в першій третині ХХ століття – І.П.Павлов – у своєму положенні про фізіологічну «систему систем». Певним спадкоємцями досліджень проблеми цілісності у гештальтпсихології та у вказаних працях виступають у сучасній психології послідовники системно-психологічного підходу, для якого центральними є поняття структури елементів. Для особистості це може бути психологічна структура властивостей та взаємозв'язок між ними. Так, у дослідженнях Б.Ананьєва проблеми цілісності структури особистості були виділені такі види взаємозв'язку, як координація та субординація (ієрархізація), які вивчалися із застосуванням кореляційного та факторного аналізу. Ми додали у своїх працях до цих видів ще й егординаційні взаємозв'язки. А це має для дослідження С.С.Кельнер принципове значення, тому вона, хоча явно і не акцентує ці погляди, але експериментально вивчає їх певною мірою.

У такому контексті особистісну цілісність людини юнацького віку слушно визначено нею як внутрішню єдність та відносну автономність стійкої системи психічних станів, процесів, властивостей, соціально значущих рис, що характеризують індивіда як суб'єкта відношень і свідомої діяльності, а також члена суспільства. Формування особистісної цілісності, за твердженнями С.Кельнер, в юнацькому віці зумовлене особливостями «Я-концепції» особистості та визначається її спрямованістю, ціннісними орієнтаціями, високим рівнем соціальної й індивідуальної інтегрованості, здатністю до самоорганізації в усіх видах життєдіяльності. Складається враження, що на

цьому першому етапі дослідником вже виконані поставлені на початку завдання дослідження, а далі проводиться лише демонстрація аргументів на їх істинність. Однак будемо розглядати їх тут як певні гіпотези, що далі будуть доводитися експериментально.

Так, здобувач вірно стверджує в кінці першого розділу, що специфіка особистісної цілісності у вищих своїх проявах та за умов взаємодії провідних соціально-психологічних чинників, серед яких називаються самоактуалізація, осмисленість життя, інтегральне самоставлення, особливості мотиваційної структури, відображується в особливостях самосвідомості, ідентичності особистості юнацького віку, її ставленні до себе, інших, світу в цілому й усвідомленні своєї ролі у соціумі.

С.С.Кельнер теоретично правильно констатує, що увесь закономірний процес формування особистісної цілісності в юнацькому віці постає у динаміці й неперервності, а феномен особистісної цілісності характеризує основні психічні новоутворення зазначеного вікового періоду, що є необхідними для адаптації молоді людини до змінних умов життєдіяльності в сучасному суспільстві.

Слід відмітити, що здобувач не формулює власного методологічного підходу, не визначає ще в першому розділі показників особистісної цілісності, що дещо ускладнює подальший аналіз проблеми і призводить до певної неоднозначності отримуваних самим дослідником даних. Якщо говорити про цей аспект дослідження більш докладно, в контексті отриманих і представлених у другому і третьому розділі комплексних даних, то С.С.Кельнер явно або неявно орієнтується на методологію психологічних шкіл О.М.Леонтьєва, Б.Г.Ананьєва, свого наукового керівника Є.В.Гейко, що дозволяє в цілому виконати поставлені у дослідженні завдання.

Ми помітили також ту обставину, що складність проблеми, яка вимагає високої методологічної підготовки, примусила автора фактично продовжити і перенести на наступні етапи методологічний аналіз проблеми, зокрема визначити категоріально-поняттєвий апарат дослідження в кінці другого розділу – через проведення в ньому не тільки констатувального, а певною мірою пілотажного експерименту. Констатувальний і формувальний етапи дослідження фактично об'єднані, а їх результати викладені у третьому розділі.

У другому розділі, названому здобувачем **«Психологічні особливості прояву особистісної цілісності в юнацькому віці»** представлено комплексну методiku та організацію пілотажного, як ми вважаємо, психологічного дослідження особистісної цілісності в юнацькому віці, здійснено аналіз та надано інтерпретацію одержаних емпіричних даних, висвітлено структуру особистісної цілісності в юнацькому віці у динаміці, а також наведено категоріально-поняттєвий апарат дослідження проблеми.

Дослідження проводилося із залученням учнів старших класів закладів загальної середньої освіти міста Кривого Рогу (КЗШ), «Криворізького обласного ліцею-інтернату для сільської молоді» (КОЛІ), майбутніх психологів І курсу Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені

Володимира Винниченка (ЦДПУ). У цілому вибірка становила 476 осіб, 309 – дівчат, 167 – хлопців.

Емпіричні дані інтерпретуються дослідником так, що розкривають особливості сформованості показників особистісної цілісності в юнацькому віці через традиційний диференційований аналіз даних. Так, на одному з малюнків (див. рис. 1 в авторефераті – про розподіл показників особистісної цілісності в юнацькому віці у різних групах досліджуваних) наводяться не цілісна, інтегративна картина особистісної цілісності, як стверджує дисертант, а фрагментарна, ще й через диференційовані рівні розвитку (низький, середній, високий) окремих властивостей – духовності, синергії, ціннісні орієнтації, інтелектуально-творчий потенціал. Слід нагадати здобувачу, що використані нею методи є валідними не щодо особистісної цілісності, а щодо вказаних у шкалах модальних властивостей особистості. Лише одна із наведених властивостей, синергія, має певне відношення до особистісної цілісності, але це треба було б краще аргументувати ще у першому розділі.

Тобто експериментальне вивчення особистісної цілісності потребує використання не традиційних тестів з модальною валідністю, а особливих методів інтерпретації, відповідних статистичних методів кількісного аналізу і синтезу, що було зроблено автором тільки на третьому (фактично констатувально-формуальному) етапі шляхом використання кореляційного та факторного аналізу. А це визначило необхідність отримання більш чітких показників особистісної цілісності, що і було зроблено в кінці другого розділу.

Проведений С.Кельнер аналіз експериментальних даних примушує звернутися до такої властивості особистісної цілісності, про що прямо говорив Менегетті, а опосередковано – Г.С.Костюк, як голографічність. Відомо, що якщо роздрібнити (розбити) спеціально оброблену пластинку, опромінювання якої продукує голографічний образ, то кожна її окрема частина продукує цілісний образ предмету – тільки меншої інтенсивності. Так і кожна властивість особистості цілісна сама по собі, а сукупність властивостей утворює цілісність цілісностей (систему систем), що визначає її індивідуальність. Але тоді треба вести синтез особистої цілісності іншим шляхом, не виділяючи окремі рівні розвитку окремих властивостей особистості. В даному місці роботи доцільно було б навести в одному цілісному малюнку гістограми середнього розвитку усіх властивостей особистості. Тоді б можна було б говорити про структуру особистісної цілісності, яка все ж таки була б фрагментарною, оскільки не відповідає більш повній психологічній структурі особистості, різні варіанти яких були запропоновані різними дослідниками, наприклад, А.Ф.Лазурським, а пізніше – К.К.Платоновим, Г.С.Костюком, В.Ф.Моргуном, С.Д.Максименком та ін. Обрана С.Кельнер структура особистісної цілісності не охоплює усього необхідного переліку властивостей особистості, тому є фактично фрагментарною. Вибір властивостей, що входять у структуру особистісної цілісності (це духовність, синергія, ціннісні орієнтації, інтелектуально-творчий потенціал, самоактуалізація, самостійність, сенситивність, спонтанність, позитивне ставлення до людської природи, контактність, конформність,

пізнавальні потреби, підтримка, локус контролю, відповідальність, інтегральне самоставлення, відчуття власної цінності, мотиваційна сфера, знакове мислення, концепція життя та ін.) несе ознаки випадковості та спонтанності. До нього не увійшли такі базові властивості особистості, що безумовно також визначають особистісну цілісність, як соціальність, досвід (компетентність), психофізіологія, психосоматика, психогенетика тощо. Проте слід відмітити принциповість наукової позиції здобувача, що виявилось зокрема у визнанні вже на перших етапах роботи ключової ролі в особистісній цілісності самосвідомості як фактора інтеграції.

Ми не заперечуємо, що С.Кельнер отримано у другому розділі цікавий емпіричний матеріал, але його інтерпретація мала б бути більш повною, враховуючи вже згадувані погляди на цілісність О.М.Леонтьєва. Можливо, що автору був потрібний саме такий формат пілотажного дослідження, щоб сформулювати категоріально-поняттєвий апарат дослідження особистісної цілісності, який вона наводить в кінці другого розділу.

Так, за результатами цього другого етапу дослідження було встановлено, що структура особистісної цілісності інтегрує когнітивну, рефлексивну, мотиваційно-діяльнісну, ціннісно-сміслову складові. Це положення потребує уточнення, адже Г.С.Костюк, який сформулював важливе для характеристики цілісності положення про те, що кожна особистісна властивість як цілісність має мотиваційні, змістовні та операційні ознаки. Додамо до цього також цільові, результативні та емоційні ознаки, якщо говорити про горизонтальний вимір особистості. Вона має також і вертикальний вимір. Слід було б також згадати в цьому контексті положення О.М.Леонтьєва про п'ятивимірність психічного, що ще більше ускладнює уявлення про особистісну цілісність.

За спрямованістю, як вказує здобувач, ця структура особистісної цілісності може бути ціннісно-цілісною або фрагментованою, за типом розвитку – динамічна чи стабільна, за узгодженням складових – дифузна або системно-цілісна.

Вона має такі основні види: індивідуальний, морфологічний, організаційний, інтегрально-суб'єктивний і, додамо, – психосоціальний.

Провідними показниками особистісної цілісності в юнацькому віці визнаються духовність, ціннісні орієнтації, синергія, інтелектуально-творчий потенціал, про відносність, опосередкований характер ми говорили вище.

Критеріями особистісної цілісності визначено повноту розвитку компонентів особистості та взаємозв'язки між цими компонентами.

Останнє твердження відкриває шлях до проведення експериментального констатувально-формульовального дослідження, яке викладене у наступному розділі дисертації.

У третьому розділі дисертації *«Формування особистісної цілісності в юнацькому віці»* представлено, як стверджує С.С.Кельнер, психолого-педагогічну програму формування особистісної цілісності в юнацькому віці, розроблену й реалізовану із застосуванням цілісного, системного, ситуаційного, компетентнісного, інноваційного принципів особистісного розвитку; з метою

визначення причинно-наслідкових зв'язків між складовими особистісної цілісності та психологічних чинників її розвитку, здійснено кореляційний, дисперсійний та факторний аналізи.

Програма психолого-педагогічного супроводу формування особистісної цілісності в юнацькому віці містить тематичний план навчального курсу, авторський психологічний тренінг, орієнтовані на формування особистісної цілісності. Основними умовами ефективної реалізації програми психолого-педагогічного супроводу формування особистісної цілісності в юнацькому віці є: відповідність системному, ситуаційному, компетентнісному, інноваційному принципам особистісного розвитку, орієнтація на особистісно та соціально значимі цінності особистості юнацького віку; інтегративний пріоритет та стимулювання сукупності особистісних, академічних і соціальних якостей, які визначають особистісну цілісність особистості; забезпечення зовнішніх та внутрішніх умов саморозвитку особистості юнацького віку.

У формувальному експерименті взяли участь учні 10 – 11 класів, студенти I курсу ЦДПУ імені Володимира Винниченка факультету педагогіки та психології. Досліджуваних було розподілено на чотири групи по 10 учасників у кожній з них. Досліджувані контрольної групи до формувальних заходів не залучалися.

Для нас як офіційного опонента головним в цьому розділі є кількісний аналіз і синтез даних, отриманих в ході комплексного обстеження складових структури особистісної цілісності в юнацькому віці. Математична обробка емпіричних даних дозволила отримати цікаві дані щодо особливостей взаємозв'язку компонентів особистісної цілісності юнацького віку. Були проведені кореляційний, дисперсійний та факторний аналізи ANOVA, визначений критерій t-Student для залежних вибірок та критерій адекватності вибірки Кайзера-Мейєра-Олкіна, що в цілому засвідчили наявність позитивних змін в експериментальній групі та відсутність змін у контрольній групі, на підставі чого було встановлено достовірний зв'язок між такими змінними: «особистісна цілісність» та «психологічні властивості». За результатами діагностичних зрізів на підставі кореляційних зв'язків, визначених на рівнях 0,01% та 0,05% статистичної значущості, виокремлено найсуттєвіші параметри, що утворюють змінну «особистісна цілісність». Це було представлено відповідно у чотирьох матрицях інтеркореляцій між показниками психологічних властивостей особистості юнацького віку та факторів, що впливають на її формування. Розглянемо лише дві матриці, що представлені в авторефераті і стосуються лише даних по експериментальній групі до і після проведення формувального експерименту.

Суттєвими, провідними чинниками, згідно факторного аналізу, що здійснюють вплив на розвиток особистісної цілісності в юнацькому віці є такі, що увійшли до обраної структури особистісної цілісності, а саме: «самоактуалізація»; «осмисленість життя»; «інтегративність»; «внутрішній мотив»; «пізнавальний мотив». Окрім цього, визначено чинники, що не є провідними, проте доволі значущими в організації особистісної цілісності в

юнацькому віці, серед них: «концепція людини»; «самоінтерес»; «самопослідовність»; «бажання досягти високого результату»; «бажання досягти визнання»; «адекватна оцінка свого потенціалу»; «здоров'я»; «оцінка досягнутого результату»; «вираженість вольового зусилля» та «трансценденція». Всі фактори утворюють ієрархію чинників досліджуваного феномену, які по-різному впливають на розвиток особистісної цілісності.

За результатами впровадження психолого-педагогічної програми формування особистісної цілісності в юнацькому віці виявлено й емпірично підтверджено, що структура особистісної цілісності в експериментальній групі за спрямованістю характеризується ієрархічністю, за типом розвитку – певною динамічністю та стабільністю, за узгодженням складових – системною єдністю. При цьому «самоактуалізація»; «осмисленість життя»; «інтегративність»; «внутрішній мотив»; «пізнавальний мотив» є провідними параметрами, що мають найбільший вплив на розвиток особистісної цілісності в юнацькому віці.

На відміну від експериментальної, у контрольній групі структура особистісної цілісності є за спрямованістю фрагментованою, за типом розвитку – стабільною, за узгодженням складових – дифузною (невизначеною).

Як на наш погляд, саме ці дані свідчать про загальні інтегративні характеристики розвитку особистісної цілісності, про ключову роль Я, самосвідомості, самоактуалізації в цьому процесі. Експериментально підтверджена, підкреслимо це, думка О.М.Леонтьєва щодо інтегративної ролі Я особистості в її цілісності. В картині взаємозв'язків елементів особистісної цілісності вбачаються ознаки її константності, стійкості, стабільності. Адже за усієї інтенсивності дії розвивальних методів рівень зростання впливу факторів все ж таки є незначним. Саме це свідчить скоріше не про «значний розвиток», а про константність та зміцнення особистісної цілісності. Саме це має на увазі здобувач, коли говорить про психолого-педагогічну програму супроводу формування особистісної цілісності у юнаків.

Підтверджена думка Б.Г.Ананьєва про наявність координаційних, субординаційних (ієрархічних) та егоординаційних взаємозв'язків між складовими особистісної цілісності. Підкреслимо як позитивний бік дисертації саме експериментально доведені С.С.Кельнер види взаємозв'язку між виділеними нею властивостями структури особистісної цілісності і провідну роль самоактуалізації у здійсненні інтеграції особистісної цілісності. Тут вона експериментально підтвердила положення О.М.Леонтьєв щодо інтегративної ролі Я особистості і доповнила класичні дослідження Б.Г.Ананьєва, в яких цей фактор одначе фактично не фігурував.

Погоджуючись зі зробленими С.С.Кельнер в кінці дисертації висновками, ми вважаємо за доцільне додати до них зазначені вище уточнення щодо психологічних особливостей зміцнення особистісної цілісності у юнаків, що надає проведеному дослідженню оригінальності та змістовності.

Отримані результати свідчать про доцільність впровадження та ефективність розробленої програми психолого-педагогічного супроводу формування особистісної цілісності в юнацькому віці. Програма може бути

використана в системі загальної освіти, а також для підготовки спеціалістів, які працюють з особистістю юнацького віку, для підвищення їх психолого-педагогічної підготовки.

Основний зміст дисертації відображено у 19 публікаціях автора серед яких 8 статей у наукових фахових виданнях України, у тому числі 1 стаття – у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз; 11 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Дослідження має очевидну **наукову новизну, теоретичну та практичну значущість.**

Результати дослідження достатньою мірою **впроваджено** в педагогічний процес ряду навчальних закладів, **апробовані в ході виступів** на науково-практичних конференціях, конгресах, семінарах різного рівня, представлені у публікаціях автора.

Поряд із незаперечними перевагами дисертації в її тексті помічені деякі недоліки, про які вже говорилося вище. Наведемо їх у вигляді певних зауважень.

1. Назва дисертації, в якій ключовим поняттям є особистісна цілісність, не співпадає з назвою більшості наукових праць дисертанта, оскільки в 16 з 19 з них йдеться про цілісність особистості. Чи означає це, що дані поняття є синонімічними, чи вони відрізняються в якихось принципових ознаках? Це треба було б обговорити в тексті дисертації

2. В першому розділі дисертації не розглядаються праці відомих психологів, які безпосередньо займалися проблемою цілісності психіки і особистості, зокрема гештальтпсихологів, а також О.М.Леонтьєва. Так, останній дав у своїх лекціях по загальній психології вичерпну характеристику цілісності психіки в її 4 аспектах. Дисертант теоретично не скористалася цими даними, а також даними Б.Г.Ананьєва щодо координаційних та субординаційних взаємозв'язків, що відкривало можливості виходу на характеристику індивідуальності особистості через ці параметри структурної цілісності особистості. Певною мірою вона торкнулася цих аспектів в експериментальній частині роботи, що треба було б виразити більш чітко.

3. В другому розділі слід було б провести не пілотажний, а дійсно констатувальний етап експериментального дослідження, що дозволило б вже на цьому етапі намітити необхідність вивчення інтеркореляційних взаємозв'язків між обраними в межах структури особистісної цілісності властивостями. У висновках до цього другого розділу мали б бути чіткіше визначені кількісні параметри особистісної цілісності, тоді як вони були лише намічені, що доречно було б зробити взагалі ще в першому розділі дисертації.

4. Один з висновків, до третього формувального розділу дисертації, говорить про значний розвиток особистісної цілісності внаслідок використання потужного авторського тренінгу. Насправді ж такий розвиток у кількісному відношенні є незначним, але те, що він експериментально визначений як позитивний і саме незначний по всім факторам особистісної цілісності, свідчить про те, що в юнацькому віці відбувається не стільки розвиток, а

зміцнення особистісної цілісності людини як константного явища. Тим самим експериментально підтверджено закон гештальтпсихології про константність цього феномену. В цьому, як ми вважаємо, одна з яскравих позитивних ознак проведеного дослідження, що переважає деякі його недоліки.

5. У висновках дисертації слід було б чіткіше охарактеризувати саме психологічні особливості особистісної цілісності і краще показати їх відповідність поставленим на початку дослідження завданням.

Враховуючи ту обставину, що зазначені експериментальні дані явно превалюють над деякими недоліками роботи, вважаємо за можливе оцінити дисертацію в цілому позитивно.

Дисертаційна робота Кельнер Світлани Семенівни є самостійною і завершеною науковою працею. Вона характеризується актуальністю, науковою новизною, практичною значущістю, містить значні наукові доробки, нові, раніше незахищені наукові положення й обґрунтовані висновки, що значною мірою висвітлено в наукових публікаціях автора. Результати дослідження є раціональними для розвитку, зміцнення і стабілізації особистісної цілісності в юнацькому віці.

Висловлені зауваження та побажання носять, в основному, дискусійний характер, а тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

За науковим рівнем дисертаційне дослідження на тему «Психологічні особливості формування особистісної цілісності в юнацькому віці» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами та доповненнями, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Кельнер Світлана Семенівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор
провідний науковий співробітник відділу психології праці
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

[Signature] В.В. Рибалка

